

บทที่ 7

สรุปและข้อ เสนอแนะ

"การกระทำต่างๆ ในชีวิตของผม ไม่ว่าจะอยู่ในภาคราชการ ในภาคธุรกิจหรือภาคการ เมืองนั้น ผมขอยืนยันว่าเป็นการกระทำด้วยความบริสุทธิ์ จิตใจบริสุทธิ์ นึกถึงอย่างเดียวคือผลประโยชน์สังคม เป็นส่วนใหญ่ นึกถึงประโยชน์ของประเทศชาติ ไม่อยากให้เกิดบทกระ เทือนจิตใจใครทั้งสิ้น ไม่อยากเห็นความแตกแยกของสังคมไทย ไม่อยากเห็นการประหัตประหาร ไม่อยากเห็นความไม่สงบ เรียบร้อย แต่ในขณะที่เดียวกันหลักการต้องยึดถือไว้ คุณธรรมต้องยึดถือไว้ จริยธรรมต้องยึดถือไว้"

นายอานันท์ ปันยารชุน

นายอานันท์ ปันยารชุน ก้าวขึ้นมาสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 18 ของรัฐบาลนายอานันท์ 1 (คณะรัฐมนตรีคนที่ 47) ในระหว่าง 2 มีนาคม 2534-22 มีนาคม 2535 และนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลนายอานันท์ 2 (คณะรัฐมนตรีคนที่ 49) ในระหว่าง 10 มิถุนายน 2535-22 กันยายน 2535 ด้วยสาเหตุจากสถานการณ์ทางด้านการเมือง เป็นสำคัญ และสิ้นสุดลง เนื่องจากการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปจึงพ้นจากตำแหน่งไปตามวาระ

รัฐบาลนายอานันท์ทั้ง 1 และ 2 เข้ามาทำการบริหารประเทศในยุคที่ระบอบการเมืองไม่ได้อยู่ในวิถีทางของประชาธิปไตย เพราะยุคแรกก็มีสภาพ เป็นรัฐบาลพลเรือนที่ถูกแต่งตั้งโดย

* เป็นความตอหนึงจากการพูดเรื่อง "คุณธรรมในสังคมไทย" ของนายอานันท์บนเวทีงานเลี้ยง "ดอกไม้น้ให้นายอานันท์" ซึ่งจัดโดยชมรมนักธุรกิจ-นักกฎหมายเพื่อประชาธิปไตย และชมรมศูนย์กฎหมายเพื่อสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนการทำคามดีของนายอานันท์ ที่โรงแรมอิมพีเรียล ถนนวิฑูย์ เมื่อค่ำวันที่ 2 เมษายน 2536.

คณะกรรมการที่ทำการรัฐประหาร ยุคที่สองก็เป็นในลักษณะของรัฐบาลที่สหชาติที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาภายหลังการเกิดเหตุการณ์ไม่สงบ รัฐบาลนายอานันท์^๕ นั้นต้องทำการบริหารประเทศท่ามกลางภาวะแวดล้อมทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีความผันผวนและเปลี่ยนแปลงพร้อมๆ กันรอบด้านทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะส่วนของโครงสร้าง กลไก และกระบวนการทางการเมืองที่นอกจากจะดำเนินไปในลักษณะที่ไม่ได้พัฒนาก้าวหน้าไปจากเดิมแล้ว ยังมีที่คาดว่าจะลดน้อยถอยลงเรื่อยๆ ไม่ว่าจะในด้านของการเลือกตั้ง ระบบพรรคการเมือง ฯลฯ ที่ยังคงอ่อนแอขาดอำนาจ อีกทั้งเต็มไปด้วยปัญหามานาประการ ตลอดจนความขัดแย้งแข่งขันแย่งชิงอำนาจทางการเมืองของกลุ่มต่างๆ ที่มีตลอดวาระของรัฐบาล

โฉมหน้าชุดนี้ จะเป็นบทที่พยายามจับภาพรวมของบทบาทรัฐบาลนายอานันท์ ผลกระทบจากบทบาท ที่มีต่อการเมืองไทย เพื่อให้สามารถนำไปพิสูจน์สัมมุติฐานให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด^๖ และชี้ถึงจุดที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์แนวโน้มของอนาคตและรูปแบบการเมือง

^๕โฉมหน้าชุดหมายถึงรัฐบาลนายอานันท์ทั้ง 1 และ 2 โดยรวม.

^๖โฉมหน้าชุดคือการค้นหาความรู้ (body of knowledge) ทางการเมืองนั้น กล่าวโดยทั่วไปแล้วผู้ศึกษามักจะ เผชิญกับอุปสรรคและปัญหาในการศึกษาค้นคว้าที่หนักหน่วงยิ่งไปกว่าวิชาการด้านอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าผู้ศึกษาและสิ่งที่ใช้ในการศึกษาดังกล่าวมีค่านิยมและอคติ (biases) แฝงอยู่ อย่างไรก็ตามจะพบว่าผู้ศึกษา (หรือมนุษย์คนใดก็ตาม) ที่อยู่ในฐานะ "สิ่งมีชีวิตทางสังคม" (social being) อันที่จริงแล้วก็ได้ดำรงอยู่อย่างปลอดภัย อคติหรือค่านิยมใดๆ และค่านิยมเหล่านี้จะมีส่วนในการบดบังหรือทำให้เห็นความเป็นจริง จนทำให้ความเป็นจริงสำหรับแต่ละคนนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเหมือนกัน เพราะมีจุดเริ่มต้นที่ต่างกัน นอกจากนั้นแล้ว ผู้ศึกษายังเริ่มที่จะตั้งข้อสงสัยว่า การวิเคราะห์โดยปราศจากค่านิยมและอคติ ที่จริงแล้ว เป็นไปได้มากน้อยเพียงไร ในเมื่อผู้ศึกษาทุกๆ คนต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นไปได้หรือไม่ที่การพยายามหลีกเลี่ยง เรื่องเหล่านี้ แท้ที่จริงแล้ว เป็นความพยายามที่จะปิดบังอุดมการณ์อันซ่อนเร้น สันนิบาประเด็นนี้ผู้ช้อกเกียงใน ชัยวัฒน์ สภาอานันท์, การเมืองมนุษย์ รัฐศาสตร์ ทวณกระแ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2528), หน้า 17-138.

การปกครองที่อาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งการชี้ให้เห็นปัญหาต่างๆ ที่สังคมไทยจะต้องเผชิญ และความจำเป็นของการปรับตัว”

เห็นได้ว่านายอำนันท์ ในฐานะนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลทั้งสองชุดนั้น เป็นผลผลิตจากกลไกรัฐฝ่ายข้าราชการพลเรือนซึ่งได้สัมผัสกับแง่มุมของชีวิตการเมืองทั้งภายในและนอกประเทศจนเกิดเป็นการสั่งสมประสบการณ์มาแล้วในระดับหนึ่ง เมื่อไปประกอบอาชีพในภาคธุรกิจเอกชนก็ได้พบกับสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ และเรียนรู้ถึงเงื่อนไขทางการเมืองที่ต่อภาคธุรกิจ จึงถือได้ว่านายอำนันท์ได้รับการหล่อหลอมทั้งจากภาครัฐบาลและภาคเอกชน ซึ่งล้วนเป็นประสบการณ์ที่มีส่วนผลักดันให้นายอำนันท์ที่มีความโดดเด่นเป็นอย่างมาก

โครงสร้างทางการเมืองไทยมีตัวแปรสำคัญอยู่สองตัว คือ สถานการณ์และผู้กระทำทางการเมือง ในช่วงหลังการรัฐประหาร 23 ก.พ. 2534 เห็นได้ว่าสถานการณ์ทางการเมืองช่วงนี้มีผู้กระทำทางการเมืองที่มีอำนาจตลอดจนได้ครอบครองทรัพยากรทางการเมืองสูงสุดอยู่เพียงกลุ่มเดียว คือ คณะทหารราช. ราช. จึงสามารถช่วงชิงหรือจัดการกับสถานการณ์เพื่อผลักดันให้สถานการณ์เปลี่ยนไปในทิศทางที่ตนต้องการได้มากที่สุด และเข้าร่วมไปถึงการเลือกนายอำนันท์มา เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนที่มีสภ.ราช. คอยควบคุมอีกทีหนึ่ง ในช่วงหลังเหตุการณ์ความไม่สงบ เดือนพฤษภาคม สถานการณ์ช่วงนี้ค่อนข้างมีความสับสนตลอดจนมีผู้กระทำทางการเมืองหลายกลุ่มที่เข้ามาต่อสู้และมีปฏิสัมพันธ์กัน ต่างฝ่ายก็มีเป้าหมาย การมองและการประเมินสถานการณ์ และกลายออกมาเป็นพฤติกรรมทางการเมืองที่มุ่งจะทำให้กลุ่มของตน

เพราะจุดมุ่งหมายสุดท้ายของ "ศาสตร์" ก็คือ การบรรยาย อธิบาย และทำนายปรากฏการณ์ ทำให้ผู้ศึกษาต้องพยายามที่จะบรรยาย อธิบาย และทำนายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นในงานชิ้นนี้ แม้ว่าจะสิ่งที่ผู้ศึกษาพยายามที่จะค้นหาอยู่อาจเป็นแค่เพียง "เงาของความจริง" จุดตั้งที่เพลโตได้เคยใช้อุปมา เรื่องคนในถ้ำ และแสงนอนถ้ำหากว่าในการบรรยาย อธิบาย ทำนาย ในงานของผู้ใดในยุคสมัย ที่สามารถจะดึงจุดมุ่งจิตใจของผู้คนให้เชื่อถือได้มากที่สุด ก็จักกลายเป็นสังฆธรรมที่มีอำนาจขึ้นมาในตัวของมันเอง.

ได้เปรียบจนกลายเป็นความรุนแรงทั้งชีวิตและทรัพย์สิน การเมืองไทยระยะนั้นจำเป็นที่จะต้องหาผู้กระทำทางการเมืองที่มีความเป็นกลาง สามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่เพื่ออำนวยความสะดวกนี้ต่อส่วนรวมให้ได้มากที่สุด รัฐบาลนายอานันท์ 2 จึงได้เข้ามาเป็นผู้บริหารประเทศในช่วงนั้นด้วยความเหมาะสมตามสภาพเงื่อนไข กล่าวโดยสรุปได้ว่ารัฐบาลนายอานันท์ได้เข้ามาสู่อำนาจทางการเมือง เพราะสถานการณ์ทางการเมือง เป็นตัวกำหนดนั่นเอง

รัฐบาลนายอานันท์ 1 และ 2 ถึงจะมีที่มาจากสถานการณ์ทางการเมืองที่ต่างกันไป แต่เมื่อพิจารณาถึงตัวบุคคลที่มาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีแต่ละคนแล้ว ไม่ได้มีลักษณะและสภาพลักษณะที่แตกต่างกันในภาพรวมเลย ถึงแม้ว่าในยุครัฐบาลนายอานันท์ 1 จะมีรัฐมนตรีที่มาจากสายของคณะทหารราช. ประกอบกับรัฐมนตรีสายของนายอานันท์ ขณะที่รัฐบาลนายอานันท์ 2 มีรัฐมนตรีที่มาจากสายอานันท์ล้วนๆ แต่ในภาพรวมแล้วพบว่า รัฐบาลนายอานันท์ประกอบไปด้วยบุคคลๆ ที่มีความรู้ความสามารถมากกว่าอีกหลาย ๆ รัฐบาลที่ผ่านมา และยังมีภาพลักษณ์เป็นรัฐบาลเทคโนโลยีของกลุ่มพลังอำนาจชาติไทยที่เป็นตัวแทนของกลุ่มทุน อีกทั้ง เป็นเทคโนโลยีที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มทุนในเชิงผลประโยชน์อีกด้วย

สำหรับวิธีการบริหารงานของรัฐบาลนายอานันท์นั้นได้ยึดหลักดังต่อไปนี้ หวังยึดหลักความโปร่งใส กล่าวคือ กระบวนการพิจารณาหรือกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาลจะต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผยได้ และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือจะต้องตรวจสอบได้ สองมีความบริสุทธิ์ใจเป็นที่ตั้ง สามไม่มีอคติและข้อสงสัยสุจริต สี่ทำเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมในระยะยาว ห้า ความสมานฉันท์ภายในชาติ เพื่อให้เกิดความสามัคคี

และจากการศึกษาในบทที่ผ่านมา มาข้างต้น ในเรื่องบทบาทของรัฐบาลนายอานันท์ในด้านต่างๆ อีกทั้งการวิเคราะห์ในบทบาทที่มียุทธศาสตร์ต่อการเมืองไทยไม่ว่าจะเป็น การแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ อำนาจและอิทธิพลของคณะทหารราช. ที่มีต่อบทบาทในการบริหารประเทศของรัฐบาล การเสริมสร้างให้เกิดประชาธิปไตยทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ บทบาทต่อระบบการเมืองไทย ที่มีลักษณะที่น่าสนใจและมีผลสรุปของการศึกษาในภาพรวมดังนี้

การเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของรัฐบาลนายอานันท์นั้นได้ถูกกำหนดโดยสถานการณ์ทางการเมืองเป็นหลัก และได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มทหาร (โดยเฉพาะในรัฐบาลนายอานันท์ 1)

และกลุ่มอำนาจอื่นๆ โดยที่ผลลัพธ์ เกิดจากสภาพแวดล้อมทางการเมือง เข้ามา เป็นต้น เสริมรัฐบาลแม้ว่าจะเป็นรัฐบาลที่มาจากผลการแต่งตั้ง (ยุคอำนาจที่ 1) โดยคณะกรรมการ แต่นายอำเภอและรัฐบาลของเขา ก็สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารประเทศอย่างค่อนข้างจะมีอิสระ เมื่อพิจารณาโดยรวม ถึงแก่นคณะกรรมการฯ จะวางแผนอำนาจในการบริหารด้านการเมืองและความมั่นคง (โดยไว้สภารัฐฯ. และรมต.สายคณะกรรมการฯ.คอยควบคุมดูแลอยู่) ก็ตาม แต่รัฐบาลนายอำเภอที่ก็ยังสามารถบริหารประเทศอย่างมีอิสระเพียงพอจนยากที่ใครจะกล่าวหาว่าเป็นแค่รัฐบาลหุ่นของสภารัฐฯ.

ในยุคของรัฐบาลนายอำเภอที่กล่าวได้ว่า เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างเผด็จการกับประชาธิปไตยทั้งสองยุค ที่รัฐบาลจะต้องยืนอยู่ตรงกลาง เพื่อที่จะทำหน้าที่ของกันชนไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่าง 2 ฝ่าย เสริมสร้างคุณภาพในกระบวนการอำนาจทางการเมืองระหว่างกลุ่มอำนาจ 2 กระแสหลักคือ กระแสอำนาจนิยมแบบเผด็จการ กับกระแสเสรีนิยมแบบประชาธิปไตย และยังทำหน้าที่เป็นหมุดเชื่อม (linking pin) ในลักษณะที่เป็นกรรมการกลางในการจัดสรรบทบาท อำนาจ สิทธิประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมืองให้แก่กลุ่มทั้งสอง บทบาทของรัฐบาลดังกล่าวส่งผลต่อระบบการเมืองในลักษณะการพิทักษ์-ปกป้องระบบการเมืองไทยให้มีเสถียรภาพไม่นำไปสู่ภาวะวิกฤต

จุดที่พบได้ว่าเป็นจุดสุดขั้วของรัฐบาลที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลนายอำเภอก็คือ การก่อกำเริบขึ้นมาจากรัฐบาลนายอำเภอที่ 2 หลังเหตุการณ์ไม่สงบ เป็นเสมือนกับจุดที่ตอกย้ำถึงชัยชนะที่เกี่ยวกับ เรื่องของที่มาของรัฐบาลนายอำเภอที่ 1 ที่เคยถูกหยิบยกมาวิจารณ์เสมอๆ ในแง่ที่ว่าขาดความชอบธรรม แต่เพราะความที่มีบทบาทที่ชอบธรรม* จึงได้กลับเข้ามาบริหารประเทศทั้งๆ ที่ช่วงนั้นมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่แล้วแต่ก็ไม่ได้ได้รับความไว้วางใจ การที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับรัฐบาลนายอำเภอที่ 2 ทั้งๆ ที่รัฐบาลก็ไม่ได้มาจากการ

*นายอำเภอที่ใด เคยกล่าวถึงประเด็นนี้อยู่เสมอๆ ในแง่ที่ว่า "คุณไม่กล้าสนใจว่าผมเป็นรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรม คุณน่าจะสนใจว่าสิ่งที่ผมทำมา มีอะไรที่ไม่ชอบธรรม".

เลือกตั้งแต่อย่างใด จึงถือว่าจุดนี้คือจุดสุดท้ายที่คลี่คลายปัญหา เรื่องความชอบธรรมของที่มาของรัฐบาลนายอานันท์ เพราะจากการยอมรับของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลนายอานันท์ 2 ทำให้สามารถประเมินได้ว่าถึงประชาชนยังคลางแคลงใจในที่มาของรัฐบาลนายอานันท์ 1 แต่ก็ยอมรับบทบาทที่ชอบธรรมของรัฐบาลนายอานันท์ 1 ส่งผลให้รัฐบาลนายอานันท์ 2 ได้รับการยอมรับอีกเช่นกัน นั่นคือรัฐบาลนายอานันท์ มีบทบาทที่ชอบธรรมในสายตาของประชาชนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง แม้ว่าจะไม่ได้มาตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยก็ตามที่

และบทบาทที่เด่นชัดที่สุดของรัฐบาลนี้คือ การที่นายอานันท์ในฐานะของนายกรัฐมนตรีที่มโนทัศน์ (Vision) ในลักษณะที่มองการณ์ไกลได้อย่างถูกต้อง มุ่งที่จะใช้ยุทธศาสตร์ของประเทศในระดับโลก (global strategy) มากขึ้น ประกอบกับมีรัฐมนตรีที่มีประสิทธิภาพสูงได้ร่วมกันใช้ภาคธุรกิจเอกชนเป็นผู้นำในระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนผลักดันให้กลไกของรัฐลดความเข้มแข็งในการผูกขาดการควบคุมบังคับประชาสังคมลง การปรับบทบาทของรัฐจากการควบคุมมาเป็นเพียงกำลังและส่งเสริม มุ่งเน้นให้มีการแข่งขันกันอย่างเสรีในระบบเศรษฐกิจแบบเปิด ใช้กลไกในการที่จะควบคุมระบบทุนนิยมแบบเสรีให้กระจายผลประโยชน์ต่อชนชั้นล่างให้มากกว่า เดิมเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้น ยึดเหตุผล หลักการ และวิชาการที่ถูกต้อง เป็นหลักในการดำเนินงาน การบริหารงานที่โปร่งใสตรวจสอบได้ เป็นส่วนใหญ่ เสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีและสมานฉันท์ภายในชาติ มีนโยบายและมาตรการที่สอดคล้องกับความเห็นส่วนใหญ่และผลประโยชน์ส่วนรวมของสังคม แต่ก็มีข้อสังเกตต่อรัฐบาลไม่สามารถที่จะขอแบ่งปันอำนาจทางการเมืองจากคณะทหารได้ในยุคแรกต่างจากยุคที่สอง ซึ่งคณะทหารได้กลายเป็นกลุ่มอำนาจที่ถูกผลักดันให้ออกนอกระบบการเมือง รัฐบาลจึงสามารถใช้อำนาจทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลนายอานันท์ก็ไม่สามารถใช้บทบาททางการเมืองในอันที่จะเสริมสร้างให้เกิดประชาธิปไตยทางการเมืองจนนำไปสู่ระบบที่สมบูรณ์ได้ ทั้งนี้ เนื่องจากมีข้อจำกัดทางด้านเวลาที่

* หมายถึงการมองการณ์ไกลในลักษณะที่คาดการณ์ เหตุการณ์ สถานการณ์ หรือ เรื่องราวต่างๆ ได้อย่างมีหลักการและถูกต้อง

น้อยเกินไปทั้งสองยุค (อาันธ์ที่ 1 และ 2) อำนาจหน้าที่ไม่ได้อยู่กับรัฐบาลในทุกๆ ด้าน ปัญหา โครงสร้าง กระบวนการทางการเมืองที่หมักหมมและเต็มไปด้วยความซับซ้อนอันยากต่อการที่จะ แก้ไข ประการเหล่านี้ทำให้งานทางการเมืองไม่ค่อยจะได้ผล แต่ทั้งนี้ก็ยังย่อมองข้ามบทบาททาง การเมืองบางอย่างซึ่ง เป็นจุด เริ่มต้นที่จะปูพื้นฐานสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยในอนาคตอย่าง เช่นการลดบทบาทของทหารทางการเมือง การ เปิดพรมแดนของการสื่อสารให้มีความ เสริมมากยิ่งขึ้น ฯลฯ ดังนั้นบทบาทที่มอง เห็นเด่นชัดและเป็นรูปธรรมมากที่สุดก็คือบทบาทในการ เสริมสร้างให้ เกิดประชาธิปไตยทาง เศรษฐกิจ โดยมีจุดประสงค์ เพื่อการพัฒนา ระบบ เศรษฐกิจของไทย และ เมื่อ เศรษฐกิจมีความ เจริญเติบโตสังคมก็จะมีโครงสร้างที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น มีกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพลมากขึ้น เกิดการกระจายรายได้ที่เท่า เทียมกันในส่วนรวม ชนชั้นกลางก็จะขยายจำนวน มากขึ้น มีพลังทาง เศรษฐกิจ และอิทธิพลทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งคนเหล่านี้ชั้นชั้นกลางมี เป็นคนค่าที่ ส่ง เสริมประชาธิปไตยและระบบทุนนิยม แล้วในที่สุดก็จะไปผลักดันให้ระบบการเมือง เคลื่อนไถลไป สู่ความเป็นประชาธิปไตยทางการเมืองมากขึ้นจน เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยตามมาในที่สุด เมื่อ ประเทศมีระบอบประชาธิปไตย เต็มขั้นก็จะกลับไปช่วยผลักดันภาค เศรษฐกิจอีกครั้งหนึ่ง ในลักษณะ ของการผลักดันซึ่งกันและกันโดยผลักดัน เป็นตัวนำและตัวตาม จนทำให้เกิดความสมบูรณ์ทั้งสอง ส่วนในที่สุด

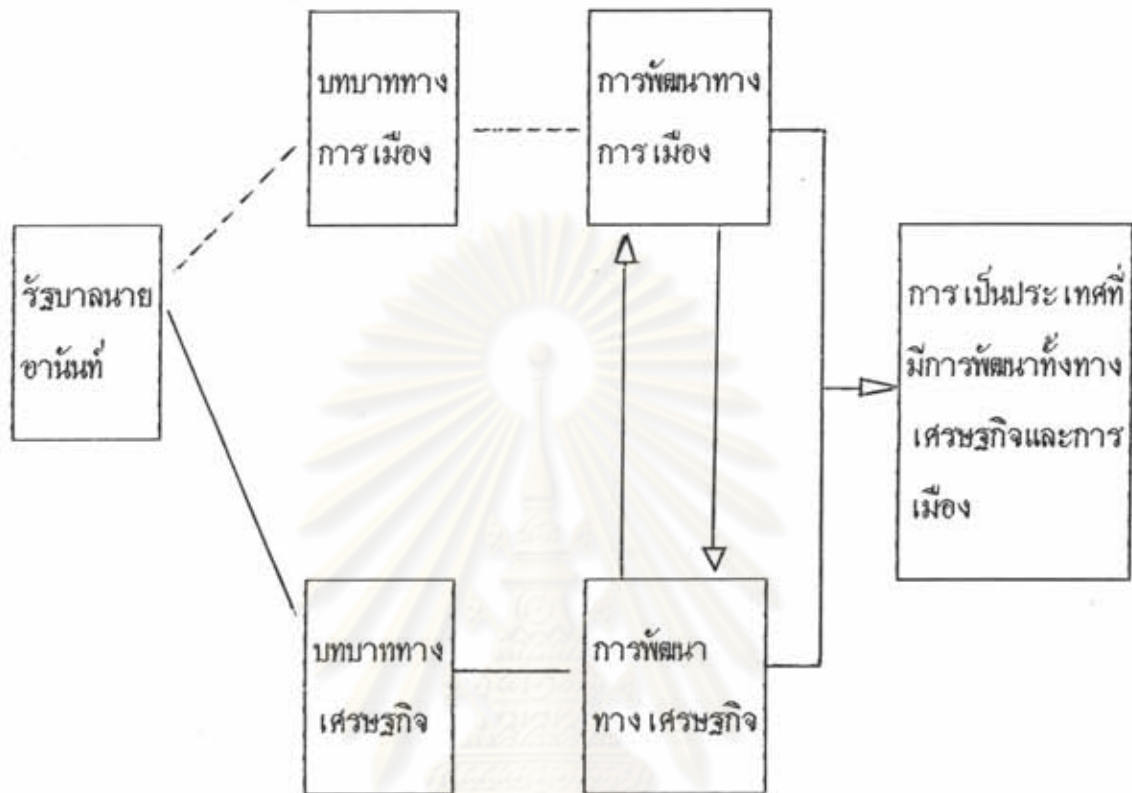
นายอาันธ์ที่และรัฐบาลของเขาได้แสดงให้เห็นถึงการมองและการประ เหมินสถานการณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสม ในการที่รู้ว่ารัฐบาลของตนคงจะไม่สามารถทำหน้าที่ทางด้าน การเมือง และ เศรษฐกิจให้ประสบผลสำเร็จพร้อมๆ กันไปได้แน่ เนื่องจากข้อจำกัดดังที่กล่าวไปแล้ว รัฐบาลจึงมุ่ง เน้นบทบาทในการสร้างประชาธิปไตยทาง เศรษฐกิจมากกว่าการสร้างประชาธิปไตย ทางการเมือง ซึ่งก็เห็นว่าถูกต้อง เพราะประชาธิปไตยทางการเมือง เสริมสร้างให้ เกิดขึ้นค่อนข้าง ยาก ต้องใช้ เวลาที่ยาวนาน แต่ประชาธิปไตยทาง เศรษฐกิจสามารถทำได้ทันทีซ้ำยังเป็นสิ่งที่จะ ไปผลักดันให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองในอนาคตด้วย เพราะ เศรษฐกิจและการ เมืองมีความ สัมพันธ์กันเป็นอย่างมาก การ เปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจมักจะก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองตามมา เสมอ

โดยสรุปแล้วกล่าวได้ว่าบทบาทของรัฐบาลนายอานันท์ในอันที่จะมุ่งหมายให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองนั้น ได้ใช้ปัจจัยหรือตัวแปรหลักๆ 2 ตัวด้วยกัน คือ หนึ่งปัจจัยหรือตัวแปรทางเศรษฐกิจ สองปัจจัยหรือตัวแปรทางการเมือง รัฐบาลได้ใช้ตัวแปรทางเศรษฐกิจเป็นตัวแปรนำ และให้ตัวแปรทางการเมืองเป็นตัวแปรตาม โดยที่รัฐบาลมุ่งเน้นเสริมสร้างให้เกิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจขึ้นมา เพื่อทำให้นักพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย เมื่อเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าก็จะมาเป็นตัวผลักดันให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยขึ้นตามมา กล่าวคือมีสัมพันธวิธีระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการพัฒนาทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย นั่นคือในระยะแรก (โปรดดูรูป 7.1)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 7.1* บทบาทของรัฐบาลนายอำเภอที่ติดต่อประเทศไทยโดยรวม

----- บทบาทหรือระดับที่น้อย

———— บทบาทหรือระดับที่มาก

* แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าปัจจัยที่จะทำให้ประเทศมีการพัฒนาอย่างสมบูรณ์แบบจะมาจากทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจเท่านั้น เพราะที่จริงแล้วยังมีปัจจัยอื่นๆ อีก เช่น ปัจจัยทางสังคม การศึกษา วัฒนธรรม ฯลฯ ในที่นี้จะกล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่เป็นหลักในภาพรวมเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าปัจจัยอื่นไม่สำคัญ นอกจากนี้การที่ทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นไปตามที่ผู้ศึกษาได้สรุปไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าปัจจัยอื่นๆ ต้องคงที่ หรือเปลี่ยนแปลงในทางบวกได้เท่านั้น เช่น ถ้าหากว่าในอนาคต รัฐบาลใหม่ (ภายหลังจากรัฐบาลนายอำเภอที่ 2) ได้เข้ามาบริหารประเทศโดยมีนโยบาย บทบาททางเศรษฐกิจ และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ก็ย่อมส่งผลให้การสรุปผลนั้นเปลี่ยนแปลงไปได้เช่นกัน คือ เป้าหมายสูงสุดที่วางเอาไว้อาจจะไปถึงเร็วกว่าเดิม ช้ากว่าเดิม หรือไม่ถึงเลยก็เป็นได้

ต่อมา เมื่อเกิดการพัฒนาระบบการปกครองในระดับที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ในลักษณะที่ระบบการเมืองมีเสถียรภาพและความมั่นคงสูง บัณฑิตหรือตัวแปรทางการเมืองก็จะกลับไปผลักดันบัณฑิตหรือตัวแปรทางเศรษฐกิจในลักษณะของการสะท้อนกลับให้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นไปอีก ซึ่ง เมื่อพิจารณาโดยสรุปรวบยอดแล้วจะพบว่าในที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่าง เศรษฐกิจและการเมืองที่รัฐบาลนายอาหม่าได้ใช้ เพื่อให้ประเทศได้บรรลุถึง เป้าหมายที่ตั้งเอาไว้มันจะเป็นไปในลักษณะของการมีสหสัมพันธ์ในเชิงบวกซึ่งกันและกัน กล่าวคือในระยะยาวบัณฑิตหรือตัวแปรทาง เศรษฐกิจอาจเป็นได้ทั้งตัวแปรนำหรือตัวแปรตามของบัณฑิตหรือตัวแปรทางการเมือง และในทำนองเดียวกันบัณฑิตหรือตัวแปรทางการเมืองก็อาจเป็นได้ทั้งตัวแปรนำหรือตัวแปรตามของบัณฑิตหรือตัวแปรทาง เศรษฐกิจ เศรษฐกิจและการเมืองจะกลายเป็นตัวที่จะมาเสริมซึ่งกันและกัน ผลักกันนำผลักดันตาม โดยที่จะมีสถานการณ์ทั้งทาง เศรษฐกิจและการเมือง เป็นตัวกำหนดที่สำคัญ จนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้

การศึกษามีข้อสรุปว่า บทบาทของรัฐบาลนายอาหม่าที่กำหนดยกเอามาพิจารณาในแง่ของจุลภาค (MICRO) อาจจะมีข้อเด่น ข้อด้อยในแต่ละเรื่องแต่ละบทบาท แต่ถ้าพิจารณาในแง่ของมหภาค (MACRO) โดยรวมแล้วพบว่า มีบทบาทในแง่บวกต่อการเมืองไทยมากกว่าในแง่ลบ

* และบทสรุปในช่วงนี้จะเห็นได้ว่า มีข้อความที่ล่อแหลมชวนให้เข้าใจผิดได้สำหรับผู้ที่ยังไม่คุ้นเคยต่อการกล่าวความจริง 2 ชั้น คือ 1. ชั้นปรมาตม์ (Absolute หรือ Ultimate) ซึ่งเป็นการมองจากหลักความจริงชั้นสูงสุด 2. ชั้นสมมติ (conventional หรือ relative หรือ supposed truth) ซึ่งบทสรุปในช่วงนี้จะจะเป็นความจริงในชั้นสมมติค่อนข้างมาก ไม่ใช่ความจริงชั้นสูงสุดแต่อย่างใด ดังนั้นถ้าผู้ใดอ่านบทสรุปนี้โดยใช้การถือตามความจริงชั้น Absolute อย่างเดียว อาจจะทำให้ไม่เกิดความแจ่มแจ้ง อีกทั้งอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดในเรื่องต่างๆ ได้มาก และยังทำให้ไม่อาจเข้าใจในภาพรวมทั้งหมดได้โดยตลอด หรือสำหรับบุคคลอื่นๆ ที่คอยจ้องหาเหตุจับผิดในการศึกษาชั้นนี้อยู่ ได้ฟังทราบว่าเป็นบทสรุปแบบความจริงในชั้นสมมติเท่านั้น.

นอกจากนี้ยังจัดได้ว่าเป็นรัฐบาล* พลเรือนที่มาจากการแต่งตั้งของคณะกรรมการที่ทำกรปฏิบัติ
รัฐประหาร และเป็นรัฐบาลโดยพระราชทานหรือรัฐบาลที่มิใช่ชาติจากภาวะวิกฤตที่มีมัลักษณะ
บทบาท ตลอดจนผลงานที่โดดเด่นที่สุดโดยเฉพะบทบาททางด้านเศรษฐกิจในระบบการเมืองของ
ไทย ภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีที่มีชื่อว่า "นายอานันท์ ปันยารชุน"

จากการศึกษาบทบาทของรัฐบาลนายอานันท์ กับการเมืองไทยที่ได้กระทำมาโดยอาศัย
ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ประกอบกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ผลกระทบ จากบทบาทในด้านต่างๆ
ในบริเวณและขั้นตอนต่างๆ นี้ ได้ก่อให้เกิดข้อสังเกตที่สำคัญ หลายประการคือ

1. การเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบไทย การที่มีรัฐบาลที่มาจากการแต่งตั้งไม่
ได้หมายความว่ารัฐบาลนั้นจะมีบทบาทที่จะสร้างความผิดหวังให้แก่ประชาชนเสมอไป ตรงกันข้าม
บางครั้งรัฐบาลที่มาจากการแต่งตั้งบางรัฐบาลก็สามารถที่จะมีนโยบาย หลักการบริหารงาน บท
บาทในรูปแบบของประชาธิปไตยที่มุ่งจะเอื้อประโยชน์ต่อส่วนรวม ตลอดจนสามารถที่จะสร้างให้
เกิดการยอมรับขึ้นมาได้ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวของผู้บริหารเองที่เปรียบเสมือนกับปัจจัยที่สำคัญว่า
ต้องการมีนโยบาย หลักการบริหารงาน บทบาท ไปในแนวทางใด และความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้แต่งตั้ง
(รัฐบาลนั้นๆ) กับปัจจัยสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่จะเข้ามามีอิทธิพลมากน้อย เพียงไรก็จัดเป็น
ส่วนประกอบสำคัญที่จะมีผลต่อแนวทางของรัฐบาลดังกล่าว

2. การศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงการที่ "บริบท" มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจของรัฐบาลที่จะ
ทำการเน้นหรือให้ความสำคัญต่อบทบาทในด้านใดด้านหนึ่ง และเพราะสถานการณ์ทั้งทางสากล
และภายในประเทศของปัจจุบันมุ่งไปทางเรื่องเศรษฐกิจเสียเป็นส่วนใหญ่ เป็นสถานการณ์ที่ทำให้
ให้รัฐบาลนายอานันท์ตัดสินใจที่จะใช้ เศรษฐกิจ เป็นตัวนำการเมือง

* จะพบได้ว่ารัฐบาลนายอานันท์ 1 ได้รับฉายาว่าเป็น "รัฐบาลหอยลีมเป็ลือก"
หรือ "รัฐบาลหุ่น" ที่ใครจะมาควบคุมไม่ได้ เป็นหุ่นที่ควบคุมบทบาทและพฤติกรรมต่างๆ ด้วยตัว
เองเป็นส่วนใหญ่ ส่วนรัฐบาลนายอานันท์ 2 มีชื่อเรียกว่า รัฐบาลพระราชทาน หรือรัฐบาลที่มิใช่
ชาติ ซึ่งโดยรวมแล้วรัฐบาลนายอานันท์ทั้ง 1 และ 2 มีลักษณะที่เหมือนกับ "รัฐบาลปฏิรูป".

3. ภาวะเศรษฐกิจเอเชียนั้นโดยธรรมชาติของโลกาภิวัตน์ (globalization) แล้ว จะมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เปิดมากขึ้น กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือ แม้รัฐบาลจะไม่ออกแรงผลักดันให้เกิดความโปร่งใสทางเศรษฐกิจ กระแสโลกก็จะผลักดันเองอยู่แล้ว และการที่นายอานันท์ได้เลือกแนวทางในการใช้ภาวะผู้นำในการสร้างความโปร่งใสทางเศรษฐกิจให้ภาวะเศรษฐกิจเอเชียน เพื่อเสริมสร้างให้เกิดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ จึงเสมือนกับ "แรงบวก" ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาทาง เศรษฐกิจ เร็วขึ้นกว่า เดิม

4. เห็นได้ว่า เศรษฐกิจและการเมืองมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างมาก และการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยหนึ่งก็จะส่งผลกระทบต่ออีกปัจจัยหนึ่ง ซึ่งได้มีการศึกษามากมายเกี่ยวกับ เรื่องของความสัมพันธ์ดังกล่าว แต่ก็ยังไม่มีข้อยุติว่าระหว่าง เศรษฐกิจกับการเมือง อะไร เป็นตัวนำหรือตัวตามที่จะนำไปสู่การพัฒนา เศรษฐกิจและการพัฒนาทางการเมืองในที่สุด แต่จากการศึกษานี้ทำให้เกิดข้อสังเกตที่ว่าในการที่จะทำให้ประเทศมีความพัฒนาทั้ง 2 ด้านควบคู่กันไป เป็นไปได้หรือไม่ว่าที่ในระยะแรกจะใช้ เศรษฐกิจ เป็นตัวนำการเมืองก่อน จนเมื่อการเมืองมีความพัฒนาการในทางบวกก็จะกลับหันมาช่วยผลักดัน เศรษฐกิจอีกทีหนึ่ง จนในที่สุดทั้งสองปัจจัยก็จะต่างผลักดันซึ่งกันและกันจนนำประเทศไปสู่เป้าหมายที่หวังไว้ ในที่สุด

5. ประชาธิปไตยแบบ เสรีนิยม เป็นระบอบการปกครองที่มีคุณประโยชน์ต่อประชาชน อย่าง เหนือชั้นดี แต่มักจะใช้ได้ผลก็ เฉพาะในประเทศที่มีระดับการพัฒนาสูงแล้ว เท่านั้น ส่วนในประเทศที่กำลังพัฒนา เนื่องจากประชาชนไม่รู้ถึงสภาพที่แท้จริงของปัญหาที่ตัวเอง เผชิญอยู่ การที่จะให้ประชาชนแก้ปัญหาโดยตนเองตามวิธีการของประชาธิปไตยแบบ เสรีนิยมนั้น บางครั้งในบางกรณีก็ทำได้ก็อาจไม่คุ้มหรือ เป็นผล เสียไป เสียอีก ดังนั้นแนวทางที่พอจะทำได้ในทางปฏิบัติก็โดยให้ประชาชนลงมติ เห็นชอบต่อแนวทางที่ผู้นำได้ เลือกสรรมาอย่างดีแล้ว เท่านั้น นอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยในงานชิ้นนี้ทำให้ผู้ศึกษา เองคิดไกลออกไปถึงว่า ถ้าประเทศไทยมีการเลือกสรร "ผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถและคุณธรรม" (Philosopher-King) มาปกครอง โดยปราศจากการค้ำจุนทางด้านประชาชน จะก่อให้เกิดผลดี-ผล เสียต่อประเทศมาก-น้อยกว่า แนวทางเดิมๆ หรือไม่ อย่างไร

6. ผู้บริหารประเทศของไทยส่วนใหญ่มักจะเป็นบุคคลที่ขาดภาวะผู้นำ ทำให้สังคมไทยมักจะประสบกับภาวะวิกฤตของการขาดผู้นำอยู่เรื่อยๆ จนทำให้เกิดการเรียกร้องหากผู้นำของสังคม ซึ่งไทยมีลักษณะเช่นนี้มานานแล้ว จากปรากฏการณ์ที่เรียกว่า "จำลองพีเวอร์" ในกรณีของพล.ต.จำลอง ศรีเมือง เรื่อยมาจนถึงนายอำนันท์ ปันยารชุน คือตัวอย่างที่สำคัญ นอกจากนี้ผู้บริหารประเทศส่วนใหญ่ก็ยังขาดความเสียสละ ความทุ่มเท ที่จะให้แก่สังคมอย่างแท้จริง ดังที่โกมล คีมทอง เคยกล่าวไว้ว่า "เวลานี้ เราขาดคนที่จะยอมตก เป็นนริฐก่อนแรกที่ทิ้งลงไปและก็จมอยู่ที่นั่น เพื่อให้ก่อนอื่นมารวมทับตนอยู่ที่นั่น และเสร็จแล้ว เจ้าก้อนที่ปรากฏ เป็นที่รู้จักของสังคม ก็คือก้อนที่อยู่เหนือสุด ส่วนก้อนแรกนั้นก็จมดินอยู่ใต้น้ำเอง เราหาคนอย่างนี้ไม่ค่อยได้ เราจึงไม่ค่อยมีอะไรใหม่ที่มีคุณค่าออกมา เพราะน้ำจิตน้ำใจแห่งการเสียสละของเรายังอบรวมกันได้น้อยเต็มที หรือว่าเราจะไม่นำการอบรวมเรื่องนี้กันเลยก็ได้"

7. การที่จะทำการสรุปว่าการแทรกแซงทางการเมืองของทหารเป็นปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาประชาธิปไตย เป็นการสรุปที่ถูกต้องและเป็นจริง เพียงปัจจัยหนึ่งเท่านั้น สิ่งที่ทำลายทางความคิดที่อยู่ข้างหน้าซึ่งสำคัญมากกว่า คือ ถ้าในอนาคต เราไม่สามารถที่จะแยกทหารออกไปจากการเมืองได้โดยเด็ดขาด ทหารจะสามารถเข้ามามีบทบาททางการเมืองได้อีกหรือไม่ ถ้าได้จะเข้ามาอย่างไร ลักษณะไหน ในอันที่จะช่วยสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยให้ไปสู่จุดหมายในที่สุด และการที่ไม่สามารถมีคำตอบให้กับคำถาม เหล่านี้ต่างหากที่จะถือว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อประชาธิปไตยอีกปัจจัยหนึ่งเช่นกัน

8. การยุบสภาของประเทศไทย ไม่น่าจะเป็นวิธีการที่ใช้แก้ปัญหานานากรณีที่เกิดภาวะวิกฤต จมหนาท่างออกไม่ได้และต้องการคืนอำนาจให้กับประชาชน เพื่อตัดสินใจ เลือกตัวแทนที่เหมาะสม เข้ามาใหม่ได้ เพราะการยุบสภาของไทยนั้นไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มบุคคลที่จะเข้ามา เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในส่วนใหญ่ได้ เนื่องจากสภาพสังคมวิทยาการเมืองของสังคมของไทยยังมีปัญหาหมักหมมอยู่มาก

9. สำหรับความเชื่อที่ว่า "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้แทนของประชาชน" คงจะต้องได้รับการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาใหม่ให้ถ่วงถัก เพราะความเชื่อนี้คงจะมีใช้ เรื่องถูกต้องแท้

จริงเท่าใดนัก กล่าวได้อีกทางหนึ่งว่าน่าจะเป็นสิ่งที่สมมติขึ้นมากกว่า* เพราะการที่เชื่อว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้แทนของประชาชนทั้งประเทศ ซึ่งในความจริงแล้วผู้แทนราษฎรแต่ละคนได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชนในแต่ละเขตเลือกตั้งเท่านั้น มิใช่จากประชาชนทั้งประเทศ ดังนส.ส.ก็มีใช้ประชาชน (ทั้งประเทศ) และส.ส.ก็มีใช้ปวงชนชาวไทย เมื่อเป็นดังนี้ ประโยชน์ของส.ส.** (ส่วนตัว) จึงย่อมมิใช่ประโยชน์ของประชาชน และด้วยเหตุนี้การใช้อำนาจของส.ส.จึงอาจมิได้ถูกใช้เพื่อประโยชน์ของประชาชนเสมอไป นอกจากนี้ก็ต้องทำความเข้าใจด้วยว่าบุคคลที่ไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อเป็นส.ส. แต่บุคคลเหล่านั้นอาจจะมีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่สามารถจะเป็นส.ส. รัฐมนตรี หรือนายกรัฐมนตรีก็ได้ ดังบุคคลอย่างเช่น พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ หรือนายอาวันท์ ปันยารชุน ฯลฯ ซึ่งด้วยการพิจารณาเยี่ยงนี้จึงจะทำให้เราสามารถเข้าใจสังคมการเมืองไทยได้ตรงต่อสภาพความเป็นจริงมากขึ้น

10. พบว่ารูปแบบการปกครองในระบบรัฐสภาที่ประเทศไทยใช้อยู่ยังมีจุดอ่อนอยู่อีกมาก ทำให้บางครั้งไม่อาจแก้ไขปัญหาของประเทศไทย จึงต้องทำให้รัฐสภาสามารถอยู่ในฐานะที่จะตัดสินใจแก้ปัญหาที่สำคัญๆ ของประเทศได้บนพื้นฐานของเหตุผลที่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยต้องไม่ยินยอมต่อการกดดันต่างๆ ที่ไม่ถูกต้อง และสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้นำทางการเมือง นักวิชาการ และบุคคลที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้มาร่วมกันเพื่อที่จะมีการปรับปรุงรูปแบบ (rationalization) ของระบบรัฐสภา เพื่อให้ระบบรัฐสภาไทยเป็นระบบที่ได้รับการปรับปรุงรูปแบบแล้ว (rationalized system) อันจะนำไปสู่การใช้อำนาจแก่การนำคดีเข้าสู่ระบบการเมือง ตลอดจนลดหรือขจัดการบิดเบือนการใช้อำนาจของนักการเมืองที่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ

* แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่สมมติขึ้นมานี้ ก็เป็นไปตามหลักของระบอบประชาธิปไตย.

** อันที่จริงแล้วสังคมไทยมักจะมีอคติหวาดหวั่นจากอาชีพนักการเมืองสูง เกินกว่าระดับปุถุชนธรรมดาเป็นอันมาก โดยลืมนึกว่านักการเมืองก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่สามารถมีกิเลส ตัณหา และมีความเห็นแก่ตัว เป็นที่ติงได้ ไม่แตกต่างจากสามัญชนผู้ที่ประกอบอาชีพอื่นๆ.

11. โครงสร้างทางการเมืองไทยมีปัญหายุ่งยากอยู่เกือบทุกส่วน จำเป็นที่จะต้องหาสาเหตุเพื่อทำการแก้ไขโดยเร่งด่วน เพราะในตอนนี้โครงสร้างทางการเมืองของไทยดูจะไม่เหมาะสมสำหรับการแก้ปัญหาที่ต้องเผชิญอยู่ เพราะดูใหญ่จนเกินไปสำหรับปัญหาเล็กๆ และเล็กเกินไปสำหรับปัญหาใหญ่ๆ

12. รัฐธรรมนูญของไทยส่วนใหญ่ทุกฉบับมิได้เกิดมาจากความต้องการ และไม่เคยได้รับความเห็นชอบของคนไทยส่วนใหญ่เลย แต่เกิดจากความต้องการและความเห็นชอบของคนกลุ่มน้อยที่ได้ประโยชน์จากรัฐธรรมนูญนั้น² ยิ่งในยุคสมัยของช่วงที่ทำการศึกษานี้ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 (ฉบับที่ยังไม่ได้ทำการแก้ไขเพิ่มเติม) คงจะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ข้อความข้างต้นได้เป็นอย่างดี

13. รัฐไทยกำลังมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นรัฐในสังคมทุนนิยมแบบเสรีอย่างเต็มรูปแบบ มีการพึ่งพิง ยอมรับสภาพพิเศษ และมีความสัมพันธ์แบบกึ่งยวดยกยออาศัยกับฝ่ายภาคธุรกิจเอกชน แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าไทยจะกลายเป็นรัฐทุนนิยมที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของภาคเอกชนโดยสิ้นเชิง เพราะฝ่ายทุนยังไม่สามารถที่จะครอบงำรัฐได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุผลอาทิในภาคธุรกิจเอกชนยังขาดความเป็นเอกภาพอย่างแท้จริง เพราะมีการขัดแย้งตลอดจนแย่งชิงผลประโยชน์กันอยู่ตลอดเวลา ระบบราชการไทยที่แข็งแรงแรงและมีอำนาจจะไม่เปิดโอกาสให้กลุ่มนายทุนมาใช้อิทธิพลและบทบาทนำกลุ่มของตนเองอย่างแน่นอน รัฐบาลย่อมไม่อาจยอมรับใช้ฝ่ายนายทุนโดยศิโรราบโดยที่ปราศจากการยอมรับจากประชาชนส่วนใหญ่เป็นแน่ อย่างไรก็ตามรัฐไทยก็มีแนวโน้มว่าจะใช้นโยบาย และการบริหาร เพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์ของฝ่ายนายทุนภาคธุรกิจเอกชนเป็นส่วนใหญ่

14. รัฐไทยยังมีลักษณะการรวมศูนย์อำนาจเอาไว้ที่คนไม่กี่กลุ่ม ซึ่งลักษณะสำคัญเห็นได้จากการรวมอำนาจการบริหารการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ การสั่งให้ดำเนินการตาม

² กระมล ทองธรรมชาติ, วิวัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย (กรุงเทพฯ : ดวงติการพิมพ์, 2524), หน้า 15.

นโยบาย รวมไปถึงจนถึงการติดตามตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติงาน ไว้ที่ส่วนกลางแทบทั้งหมด ด้วยลักษณะเช่นนี้ที่งานในชั้นตอนต่างๆ มักจะถูกบิดเบือนให้แปรผันไปอยู่เสมอๆ จนเกิดเป็น ปัญหาที่แฝงฝังอยู่เป็นถาวร (Built-in conflicts) ทำให้รัฐบาลต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับแทบ ทุกๆ เรื่อง ทุกๆ เวลา ทุกแห่งทุกหน ตลอดจนใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า จนแทบไม่มีเวลาแก้ไขปัญหาลึกๆ ของประเทศ

15. ความขัดแย้งหลักๆ ในสังคมไทยปัจจุบัน คือ ความขัดแย้งระหว่างความคิดเสรีนิยมที่กำลังขยายตัวกับความคิดอนุรักษ์นิยม เก่าที่ยังคงดำรงอยู่ เพราะความ เชื้อย เชิงโครงสร้าง ของโครงสร้างเก่า ซึ่งก็จะเป็นผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้ในอนาคต อยู่ที่ผู้บริหารประเทศ จะสามารถทำการกำหนดสมดุลพลวัต (DYNAMIC EQUILIBRIUM) ระหว่างแนวคิดทั้งสองชนิด นี้ให้ได้เพียงไร เพื่อให้เกิดการรวมกลมประนีประนอม (eclecticism) กันได้และยัง ประโยชน์ให้ตกอยู่กับสังคมส่วนรวม

16. พบว่าประวัติศาสตร์การเมืองของประเทศประชาธิปไตยแบบไทยๆ เก่าที่ผ่านมามี ล้วนแล้วแต่ได้ให้บทเรียนที่สำคัญว่าระบบประชาธิปไตย เป็นระบบการปกครองของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์ และเพื่อกลุ่มผลประโยชน์ เพราะรัฐบาลประชาธิปไตยในแบบ ไทยๆ ส่วนใหญ่หาได้คำนิยามนโยบายเพื่อความผาสุกของประชาชนเป็นด้านหลักไม่ กลุ่มผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจและพวกพ้องที่เป็นฐานสนับสนุนต่างหากที่รัฐบาลจักต้องยึดกุม เป็นด้านหลัก

จากการศึกษาในทางนี้ ได้ทำให้เกิดข้อสรุปและข้อสังเกต จนนำไปสู่คำถามที่ตามมาว่า ในอนาคต คณะรัฐบาลชุดต่อๆ ไปของไทยจะเป็นอย่างไร ความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นจะมาจากกลุ่มไหนและมีระดับของความรุนแรงเท่าใด และวงจรอุบาทว์แบบเดิมๆ (vicious circle) จะกลับคืนมาสู่เมืองไทยหรือไม่ คำตอบที่น่าจะมีความเป็นไปได้ก็คือ จากสภาพของการเมืองไทย ที่ยังมีความ "ผิดปกติ" อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ จะทำให้คณะรัฐบาลชุดต่อๆ ไปก็คงจะมีสภาพ และลักษณะ ตลอดจนบทบาท ไม่แตกต่างๆไปจากคณะรัฐบาลชุดที่ผ่านมา มาในประวัติศาสตร์เท่าใดนัก คือรัฐบาลจะถูกกดดันจากปัญหาหลักๆ 3 ด้าน หนึ่งการที่ประเทศไทยไม่มีระบบการปกครอง ที่องคมนตรี เป็นพื้นฐาน สองการที่กลไกประจำ เกิดการรวมศูนย์อำนาจของข้าราชการประจำประเภท ต่างๆ สามการที่นักการเมืองที่ดำรงตำแหน่งบริหารมีโอกาสที่จะแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวได้

มาก ไม่ว่าจะมีความตั้งใจเข้ามาแสวงหาประโยชน์หรือไม่ก็ตาม ดังที่กล่าวมานี้จะทำให้ในระยะแรกของการเข้ามาบริหารงานของรัฐบาลชุดต่อๆ ไปอาจจะมีระยะเวลาที่ผู้เกี่ยวข้องต่างๆ เปิดโอกาสให้แก่วัฒนาเพื่อรอคอยผลงาน แต่ต่อมามีความกดดันทั้งสามด้านก็จะกลับเข้ามาในลักษณะเดิมๆ ดังนั้นรัฐบาลชุดต่อๆ ไปจึงไม่น่าจะอยู่ในตำแหน่งได้นาน และแน่นอนที่ว่ารัฐบาลก็คงไม่สามารถแก้ปัญหาที่สำคัญๆ ของประเทศได้ และในสภาพเช่นนี้ รัฐบาลใดในอนาคตที่จะอยู่ในตำแหน่งได้นานที่สุด ก็น่าจะเป็นรัฐบาลที่สามารถแบ่งปันผลประโยชน์กันได้อย่างทั่วถึง ในระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ที่สามารถสร้างปัญหาให้แก่วัฒนา (เพื่อที่จะได้ไม่สร้างปัญหาแก่วัฒนา) ทั้งนี้โดยไม่คำนึงว่า เงินและผลประโยชน์ที่นำมาแจกจ่ายแบ่งปันกันนั้น จะได้อะไร

และจากสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับการบริหารประเทศในัจจุบัน การไม่มีความสมดุลกันทั้ง 3 ระดับ (ท้องถิ่น-กลไกประจำ-องค์การการเมือง) และอาการแตกร้างของโครงสร้างเก่าที่ปรับตัวไม่ทันยุคสมัย (dysfunction) จนทำให้เกิดการปะทะระหว่างความคิดเก่ากับความคิดใหม่ ซึ่งจะเห็นยวดยิ่งไม่ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอะไรที่เกิดขึ้นโดยง่าย เราอาจเรียกว่าเป็นแรงเฉื่อยทางโครงสร้าง (structural inertia) สาเหตุเหล่านี้เองจะเป็น "เหตุ" ให้สังคมไทยในอนาคตเต็มไปด้วยความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด กลุ่มผลประโยชน์กลุ่มต่างๆ นักการเมือง นักวิชาการ ฯลฯ ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นจะไม่ใช้แบบที่รัฐเป็นศูนย์กลาง (state-centered conflict) แต่เป็นความขัดแย้งที่สังคมเป็นศูนย์กลาง (Society-centered conflict) ประเด็นของความขัดแย้งจะเป็นเรื่องๆ ไป (one-issue Conflict) ซึ่งมีความขัดแย้งหลักๆ คือความขัดแย้งระหว่างความคิดเสรีนิยมกับความคิดอนุรักษ์นิยมแบบเก่า และระดับของความขัดแย้งก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่จะส่งผลให้ความขัดแย้งนั้นหนัก-เบา เพียงใด มีความเป็นไปได้สูงที่ในอนาคตสังคมไทยจะพบกับความขัดแย้งระหว่างสองแนวคิดหลักจนกลายเป็นวิกฤตความขัดแย้งทางการเมืองดุจดั่งเหตุการณ์ 14 ต.ค.2516 6 ต.ค.2519 และ 16-20 พฤษภาคม 2535 ซึ่งหลังจากเหตุการณ์นี้ไปแล้วจะทำให้เกิดการนำชีวิตความคิดที่ตรงกันข้ามกันมาอยู่ร่วมกัน ซึ่งเรียกว่าทวิอุดมการณ์ (DUAL ideology) เกิดการสมดุลพลวัต (dynamic equilibrium) และการประนีประนอม ในระหว่างอุดมการณ์ทั้งสองชนิด ทำให้

สังคมไทยมีความ เข้ารูป เข้ารอยทางอุดมการณ์และแนวคิดที่ค่อนข้างจะ "ลงตัว" มากกว่าเดิม"

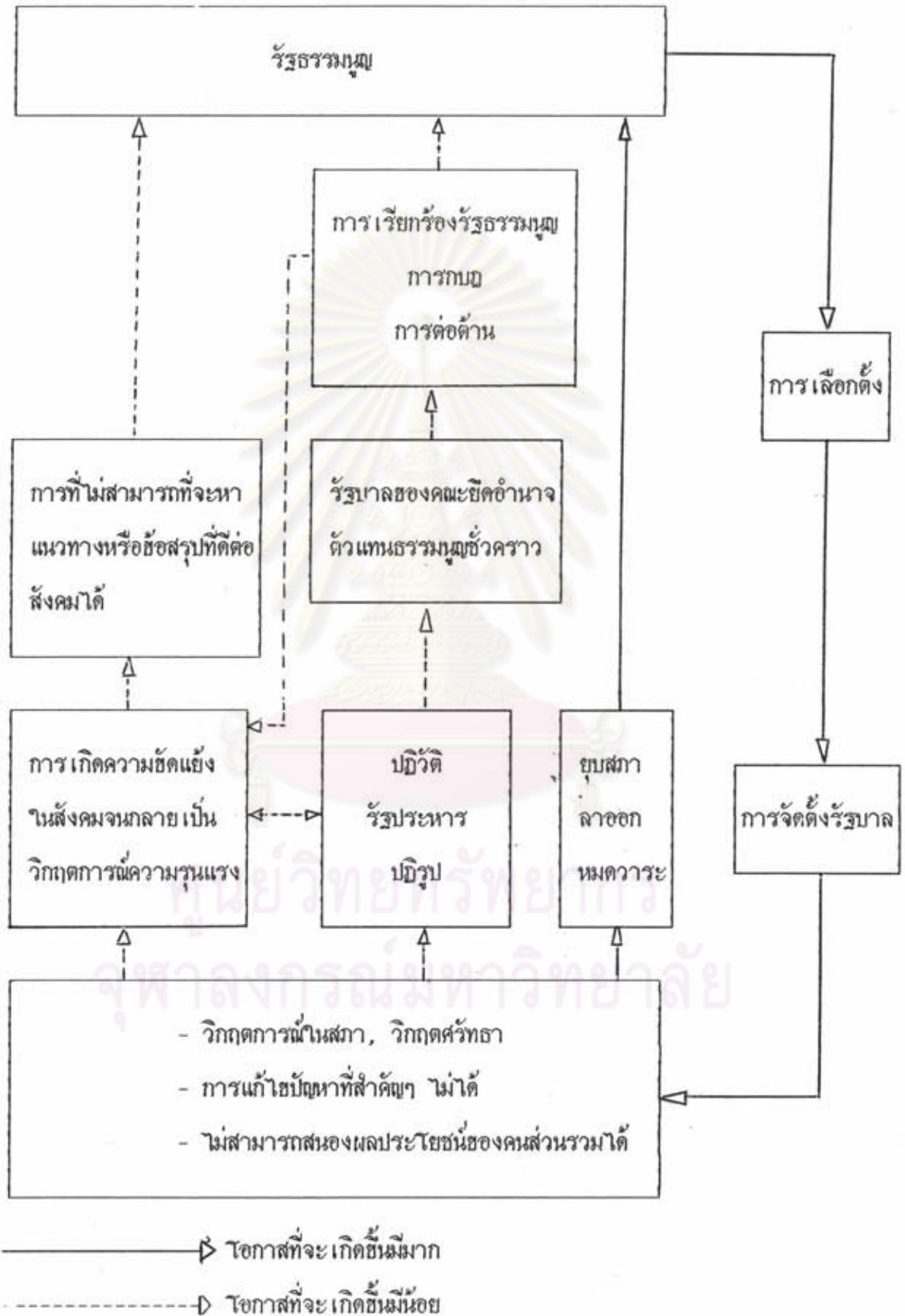
อย่างไรก็ตามสิ่งที่สังคมไทยจะมีความลงตัวในแนวคิดและอุดมการณ์ดังที่ได้กล่าวมา ก็ต้องยอมรับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันในตอนนี้ว่า ปัญหาที่มีอยู่ในสังคมไทยตอนนี้และอนาคตอันใกล้ ส่วนใหญ่ยังเป็นปัญหาที่ยังไม่ทราบว่า จะยุติลงได้อย่างไร และผู้ใดหรือกลไกใดจะเป็นผู้ตัดสินใจกระทำการในสิ่งที่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลอันเป็นที่ยอมรับกันได้ ถ้าจะว่าไปแล้วสังคมไทยขณะนี้จึงอยู่ในลักษณะที่เป็นสังคมพิกาทที่ไร้ทิศทาง ไม่สามารถพึ่งและช่วยเหลือตัวเองได้ และถ้าปัญหาตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ดังที่ได้กล่าวข้างต้นทั้งหมดของประเทศยังคงดำเนินต่อไปตามสภาพเช่นนี้ (โดยที่ไม่ได้รับการแก้ไข) ประเทศไทยอาจจะเข้าสู่วงจรการเมืองแบบเก่าๆ ที่มีการปฏิวัติหรือเผด็จการที่กลับมา" หรือไม่ก็อยู่ในสภาพทางการเมืองที่ "กลืนไม่เข้าคายไม่ออก" ของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง หรือเกิดความขัดแย้งในระหว่างแนวคิดหลักๆ ทางการเมืองไทยจนกลายเป็นวิกฤตการณ์ เหล่านี้ซึ่งผู้ศึกษาอยากจะใช้คำว่า เป็นภาวเข้าไปสู่ "วงจรรูปทวิแบบใหม่" (The New Vicious Circle) ดูจากภาพ 7.2)

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

"ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ดู เหมือนว่าหนทางจะอยู่อีกไกล เหลือ เกิน จนไม่อาจประเมินได้ว่าวันที่ทุกคนรอคอยและมุ่งหวังวันนั้นจะมาถึง เมื่อใด.

"ดังที่ อ.รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้ทำการตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่าวงจรรูปทวิกำลังจะกลับจากการที่ค่อนข้างเร็ว ๆ นี้ ซึ่งคงอีกไม่นานเกินรอ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นผู้ศึกษาคาดว่าคงเป็นภาวกลับมาในรูปแบบที่ต่างออกไปจากเดิมทำนอง "เหล่าเก่าในชวตใหม่".

แผนภูมิที่ 7.2 วงจรอุบาทว์แบบใหม่

กล่าวคือ เมื่อมีรัฐธรรมนูญกับการเคลื่อนไหวของพรรคการเมือง มีการเลือกตั้ง และการจัดตั้งรัฐบาล ต่อจากนั้นรัฐบาลก็ไม่อาจแก้ไขปัญหที่สำคัญๆ ได้ ไม่สามารถที่จะสนองผลประโยชน์ของคนส่วนรวมได้ อาจมีวิกฤตการณ์ในสภาหรือสภาพของวิกฤตศรัทธาที่ประชาชนมีต่อรัฐบาล ทำให้มีการเคลื่อนไหวไปสู่แนวทางใหม่ๆ สามทาง หนึ่งรัฐบาลอาจจะยุบสภา ลาออก หรืออยู่จนครบวาระ ซึ่งก็จะนำไปสู่การปฏิบัติตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดเอาไว้โดยย้อนกลับไปในแนวทางเดิมอีกครั้งหนึ่ง และก็จะพบกับสภาพแบบเดิมที่ไม่อาจแก้ไขอะไรได้ อาจเปลี่ยนแต่ตัวบุคคลในคณะรัฐบาลแต่ปัญหาที่จะพบยังคงเป็นเรื่องเดิมๆ ซึ่งแนวทางนี้หม เป็นเส้นทางหลักของวงจรรูปทวิแบบใหม่ เพราะมีโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้มากที่สุด สอง เกิดการปฏิวัติรัฐประหารโดยคณะทหาร มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญเดิม ตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นมา มีการร่างรัฐธรรมนูญแบบใหม่ ก่อนที่จะมีการเลือกตั้งวนเวียนไปมาแบบซ้ำๆ ซากๆ สาม เกิดการบานปลายเป็นความขัดแย้งที่นำไปสู่วิกฤตการณ์ความรุนแรง แต่ก็ไม่สามารถที่จะหาแนวทางหรือข้อสรุปที่ดีเพื่อแก้ไขอะไรได้ จนวนกลับไปสู่อุณหภูมิ ก่อนจะเริ่มลักษณะเดิมอีกครั้งหนึ่งกับการฉายหนึ่งย้อนกลับอีกครั้งหนึ่ง เห็นได้ว่าแนวทางที่สองและสามนั้นจะมีโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้เหมือนกัน แต่ความน่าจะเป็นก็น้อยกว่าแนวทางแรกๆ เป็นเส้นทางหลักของวงจรมีข้อสังเกตประการหนึ่งคือในแนวทางที่สองและสามนั้นจะมีความสัมพันธ์ต่อกัน สามารถที่จะทำการเปลี่ยนผ่านไป-มาซึ่งกันและกันได้

และถ้าสังคมการเมืองไทยจะต้องเข้าไปอยู่ในวังวนแห่งวงจรรูปทวิแบบโดยที่ไม่มีทางหลุดพ้นออกมาได้ ก็จำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข ใช้มาตรการต่างๆ ที่จะต้องทำกันทั้งระบบส่วนรวม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งดังกล่าวเกิดขึ้นมา จะไปมุ่งเน้นพิจารณาแต่การที่จะทำให้นักเลือกตั้งมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม เป็นหลักอย่างเดียวไม่ได้แล้ว และข้อเสนอแนะต่อไปนี้ก็เป็นความพยายามที่จะมอง ตลอดจนหาวิถีในการที่จะแก้ไขปัญหาก็การเมืองไทยประสพหรือกำลังจะประสพอยู่จากมุมที่กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยจะขอเสนอแนะให้มีการแก้ไข ปรับปรุง คำ เหมินการในส่วนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ในแง่ของเรื่องการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (economic development) รัฐบาลชุดต่อไป ควรที่จะดำเนินการดังต่อไปนี้

- ให้ความสำคัญด้านกาพัฒนาทาง เศรษฐกิจโดย เน้นหนักให้ภาคธุรกิจ เอกชน เป็น
ตัวนำ
- ใช้ระบบทุนนิยมแบบ เสรีโดยที่ตองควบคุมให้มีควม " เชื้อง " กล่าวคือตอง เน้น
ให้มีการกระจายรายได้ที่ เป็นธรรมมากขึ้น เพื่อกันมิให้ความมั่งคั่งนั้นไปกระจุกตัวอยู่กับ เพียงแค่
คนไม่กี่กลุ่ม
- ไม่ควรพัฒนา เศรษฐกิจในลักษณะของการตามหลังตลาดตลอดเวลา แต่ควรนำ
หน้าตลาดบ้างในบางด้าน โดยที่มุ่ง เลือกสรรสิ่งที่มีโอกาสได้ เปรียบในการแข่งขันที่ เหมาะสม
กับสภาพสังคมไทย เช่นการพัฒนาที่ เน้นการค้าการบริการ (Service Based) รวมทั้งการ เน้น
ธรรมชาติวัฒนธรรม (Cultural-Natural Based) และภาคอุตสาหกรรมที่ เน้นการประกอบ
การมากกว่าอุตสาหกรรมหนักหรือพัฒนา เทคโนโลยีขั้นสูงของเราเอง"
- มีการแสวงหาประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์อย่างจำกัดขอบเขต แม้จะมี
ยุทธศาสตร์ทาง เลือกที่ เอนเอียงไปข้างยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบ เปิด แต่ก็ตองจำกัดมิให้มีการ
เปิดประเทศมากจนเกินไป
- พยายามจำกัดการก่อเกิดของ " เศรษฐกิจแบบฟองสบู่ " เป็นผลจากการเคลื่อน
ย้ายทุนระหว่างประเทศและลดทอนลักษณะ " ฮีฟจอร์ลงเท้า " ของเงินทุน จริงอยู่แม้จะไม่อาจ
ปฏิเสธการสร้างและขยายเครือข่ายการค้า การผลิตระหว่างประเทศ แต่ก็ควรให้ความสำคัญ
แก่การขยายเครือข่ายการผลิตด้วยความระมัดระวัง เพื่อให้เครือข่ายดังกล่าว เป็นประโยชน์ต่อ
เศรษฐกิจไทยอย่างแท้จริง
- มีการปรับหรือ เน้นโครงสร้างการผลิต โดยมุ่งให้ความช่วย เหลือแก่ภาค เศรษฐกิจ
ที่กำลังจะร่วงโรย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาค เศรษฐกิจข้าวและมันสำปะหลัง

"หากถ้าเรา เลือกพัฒนาในแนวทาง เช่นนี้เท่ากับว่า เราสามารถรักษาคุณค่าทาง
วัฒนธรรม ศิลปะ ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน ทั้งนี้เพื่อลดการสูญเสียต้นทุน
มนุษย์ (Human Cost) ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมลง .

- เน้นหนักในด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) ซึ่งความหมายแบบกว้างๆ ก็คือ ความเจริญทางเศรษฐกิจ และการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ต้องมีความสอดคล้องและสมดุลซึ่งกันและกัน เพื่อประโยชน์ในระยะเวลายาวนาน
 - มุ่งในเรื่องของการพัฒนาที่พื้นฐานบนความเป็นไทย วัฒนธรรมไทย รู้จักรากเหง้าของตัวเอง และสามารถเข้าไปแข่งขันในกระแสโลกาภิวัตน์ได้โดยไม่ทิ้งสภาพเดิม
 - ไม่ปฏิเสธเป้าหมายของการยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชน แต่ไม่ถือว่าการเพิ่มรายได้ประชาชาติเป็นเป้าหมายของการพัฒนา หากแต่ต้องการให้ประชาชนส่วนใหญ่มีชีวิตที่ดี ด้วยการไม่ทำลายคุณธรรมชาติ สถาบันครอบครัว ลักษณะความเป็นชุมชนของหมู่บ้าน และวัฒนธรรมชุมชนที่ดีต้อง เน้นในเรื่องของความ เอื้อ เพื่อ เผื่อแผ่ และการทำงานเพื่อส่วนรวมร่วมกัน
 - มีการจัดหรือปรับปรุงระบบสวัสดิการแก่ประชาชนผู้ยากจนและผู้ด้อยโอกาสในสังคม ทั้งในเมืองและชนบท อีกทั้งให้ครอบคลุมถึงคนชรา คนพิการอ่อน และผู้ทุพพลภาพ
 - สนับสนุนให้มีการคืนกรรมสิทธิ์ในการจัดสรรทรัพยากรท้องถิ่นให้แก่ชุมชน โดยที่ควรสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น
 - ไม่ขัดขวางตลอดจนสนับสนุนบทบาทขององค์การพัฒนาเอกชน (NGO) ในการพัฒนา เศรษฐกิจ ส่งเสริมการแสวงหาและเผยแพร่ภูมิปัญญาของชาวบ้าน และยึดถือวัฒนธรรมชุมชนเป็นพื้นฐานการพัฒนา อีกทั้งมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนพึ่งตนเอง เป็นปฐม
 - สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. ประเทศไทยจะต้องมีการปฏิรูปโดยเร่งด่วนในสามระดับกล่าวคือ หนึ่ง การปฏิรูปทาง

การเมือง สอง การปฏิรูประบบกลไกประจำ สาม การปฏิรูประบบการกระจายอำนาจ

2.1 การปฏิรูปทางการเมือง (Political reform) ไม่ว่าประเทศไทยจะทำการปฏิรูประบบใดๆ ก็ตาม สิ่งที่จะต้องกระทำก่อนการปฏิรูปอื่นคือ "การปฏิรูปทางการเมือง"

* และความล้มเหลวทางวิชาการก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยไม่มีการปฏิรูปทางการเมืองตามมา หลังจากเกิดเหตุการณ์วิกฤตการณ์พฤษภาทมิฬ ซึ่งเห็นได้ว่าแตกต่างไปจากประเทศอื่นที่มีเกิดวิกฤตการณ์ก็จะมีมีการปฏิรูปตามมา.

เพราะองค์การการเมือง เป็นอำนาจสูงสุดของรัฐ และการปฏิรูปอื่นๆ จำต้องริเริ่มและกระทำโดยอำนาจทางการเมืองทั้งสิ้น ดังนั้นถ้าบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเมืองมาช่วยกันทำการเมืองให้สะอาดก่อน ก็จะสามารถอ้างความชอบธรรมในการเปลี่ยนแปลงอำนาจหน้าที่ของบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์การอื่นๆ ได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ* และการปฏิรูปทางการเมืองนั้นก็คือการปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองทั้งหลาย เช่น เรื่อง อำนาจและหน้าที่ของส.ส. ระบบการเลือกตั้ง วิธีการเลือกตั้ง ระบบราชการ ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ การควบคุมการใช้จ่ายเงินของพรรคการเมือง การควบคุมการบริจาคเงินให้กับพรรคการเมือง กำหนดวิธีการควบคุมค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้ง การที่ประชาชนสามารถที่จะตรวจสอบนักการเมือง ระบบการกลั่นกรองผู้ที่ขี้นมามีอำนาจทางการเมืองในระดับต่างๆ ฯลฯ เพราะประเทศไทยนี้ชุมชนส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมชนบทและประชาชนยังมีความยากจน ถ้าไม่มีการปฏิรูปทางการเมืองเสียก่อน ต่อไปการยุบสภาหรือการเลือกตั้งใหม่ก็จะมิใช่การแก้ปัญหาของประเทศ เพราะว่าจะถึงจะมีการยุบสภาและการเลือกตั้งใหม่ นักการเมืองกลุ่มเดิม (ส่วนใหญ่) และปัญหาแบบเดิมๆ (ส่วนใหญ่) ก็จะกลับเข้ามาสู่การเมืองไทยอีก เนื่องจากสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่ได้เคยกล่าวถึงไปแล้ว และจากการปฏิรูปการเมืองจะทำให้เกิดผลดังนี้ หนึ่งทำให้ได้นักการเมืองที่มีลักษณะ "สะอาด" มากขึ้น สองทำให้องค์กรการเมืองสะอาดตามมา สามทำให้องค์กรการเมืองมีประสิทธิภาพมากขึ้นในที่สุด

2.2 การปฏิรูประบบกลไกประจำ โดยมี การปฏิรูประบบราชการเพื่อลดขนาดให้เล็กลงและกระชับขึ้น และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานมากขึ้นกว่าเดิม เน้นการให้บริการกับสาธารณะ เข้าไปแก้ไขความขัดแย้งและทรัพยากร ลดบทบาทของผู้ปฏิบัติและผู้สั่งการโดยหันมาใช้วิธีการและศิลปะแบบอ้อมๆ ให้มากขึ้น กลไกประจำแต่ละส่วน

* แต่ในขณะนี้ไทยเราอยู่ในระบบรัฐสภาแบบเก่า (Monist) ที่ให้อำนาจสภาล่างหรือส.ส. มีอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ (omnipotence) ดังนั้นปัญหาก็คือ นักการเมืองที่เป็นตัวหลักในอันที่จะผลักดันให้เกิดมีการปฏิรูปทางการเมืองขึ้น จะยอมให้มีการปฏิรูปเพื่อที่จะเกิดการถ่วงดุลอำนาจของกลุ่มตน และยังมีลักษณะที่ขัดกับประโยชน์เดิมๆ ที่เคยได้รับ หรือไม่.

ควรที่จะมีการกำหนดภารกิจใหม่ของคนให้ชัดเจน พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นตัวก่วงคูลกับส่วนอื่นๆ ปฏิบัติตามระเบียบ เพื่อรักษาสาธารณประโยชน์ ซึ่งการปฏิรูปใหม่ดังกล่าวต้อง เริ่มจากการตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงและความจำเป็นในการปรับตัว เพราะนั่นเป็นก้าวแรกที่จำเป็นและสำคัญยิ่ง

2.3 การปฏิรูประบบการกระจายอำนาจ ส่วนท้องถิ่นนั้นตามทฤษฎีคือการกระจายอำนาจซึ่งเป็นฐานรากประชาธิปไตย การปฏิรูปนั้นทำได้โดย การมอบอำนาจของการปกครองให้ท้องถิ่นอย่างเต็มที่ (devolution of power) เริ่มต้นจากยุคย่อย คือ ที่หมู่บ้านโดยเฉพาะ ตำบล เพื่อเป็นการสร้างฐาน (substructure) และไล่ไปเรื่อยๆ จนถึงจุดใหญ่ๆ อย่างข้ามขั้นตอน ท้าวมืดที่จะผสมผสานหลักการให้เข้ากับข้อเท็จจริง เพื่อมิให้เกิดการกระเทือนโครงสร้างอย่างรุนแรงทั้งระบบ เพราะอาจถูกต่อต้านและพบกับอุปสรรคได้ ให้แต่ละท้องถิ่นมีงบประมาณของตนเอง มีเจ้าหน้าที่ของตนเอง เน้นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ปรับปรุงโครงสร้างขององค์การปกครองท้องถิ่นให้ เหมาะสมกับยุคสมัย

3. จากสภาพพัฒนาการระหว่างกองทัพกับการเมือง จึงทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูปกองทัพไทยเสียใหม่* แต่การปฏิรูปกองทัพนั้นเป็นเรื่องใหญ่ เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลานาน รวมทั้งรัฐบาลจะต้องมีเสถียรภาพที่มั่นคงอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่องจึงจะสามารถบรรลุถึงแนวทางดังกล่าวได้ การปฏิรูปทางทหารนั้นคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องสร้างความกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ในหน่วยทหาร ทั้งในแง่ผลประโยชน์ส่วนบุคคล ศักดิ์ศรีของสถาบัน และงบประมาณในสัดส่วนทั่วทั้งกองทัพ จากในอดีตที่ผ่านมา อิทธิพลที่กองทัพมีต่อการเมืองมาทุกยุคทุกสมัย ได้ทำให้อำนาจของทหารมีอยู่ใน "โครงสร้างอำนาจ" แบบแน่นเหนียว และแยกออกจากการเมืองได้ยาก ต่อเนื่องมาเป็นเวลายาวนาน ที่ไม่สามารถจัดไหนหมดได้เพียงการปรับย้ายตัวบุคคลเพียงอย่างเดียว การที่จะนำทหารกลับเข้ากรมกองโดยที่ไม่ออกมาอีก จะต้องมีการดำเนินมาตรการปฏิรูปอย่างทั่วทุกด้าน ไม่ว่าจะในด้านงบประมาณ การจัดหน่วย ด้านจิต

*ซึ่งแนวคิดในการปฏิรูปกองทัพนั้น เป็นแนวคิดที่ได้รับการ "นำร่อง" แล้วโดยรัฐบาลนายอานันท์ 2 ซึ่งก็ได้รับการเห็นชอบจากประชาชนส่วนใหญ่ทั่วไปด้วยดี.

สำนึกและทัศนคติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องพึ่งพา เสถียรภาพทางการเมืองที่มั่นคงและยาวนานของรัฐบาลชุดต่อไป ดังนั้นหากกล่าวได้ว่า การที่ไม่มีการปฏิรูปทางทหารอย่างเป็นทางการ เป็นรูปธรรมในขณะนี้ แต่มีแค่การเปลี่ยนแปลง เจาะตำแหน่งของผู้บังคับบัญชาในบางส่วน จึงทำให้ผู้นำในกองทัพมีสภาพอยู่ในระหว่าง "เขาควาง" (dilemma) ของการเปลี่ยนแปลง โดยที่ด้านหนึ่งดูเหมือนจะมีท่าทีตอบรับต่อแนวคิดการปฏิรูป แต่อีกด้านหนึ่งก็ต้องเผชิญกับข้อเรียกร้องในด้าน "ศักดิ์ศรี" และการคงอิทธิพลแบบเดิมๆ ไว้ซึ่งสถาบันทหาร เคยได้รับมาโดยตลอดจากโครงสร้างทางการเมืองในอดีต โดยสรุปแล้วทางแก้ไขในระยะสั้นคือต้องให้นายกรัฐมนตรี (ที่มาจากการเลือกตั้ง) เป็นบุคคลเดียวที่สามารถสั่งการให้มีการเคลื่อนกำลังทหารได้ ส่วนทางออกในระยะยาวก็คือการปฏิรูปดังที่กล่าวข้างต้น)

4. ความจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมการใช้อำนาจขององค์กรและเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างครบถ้วน เพราะอาจเกิดกรณีของรัฐ องค์กรหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เป็นเหตุให้กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน ก็ต้องมีองค์กรและกระบวนการที่เป็นอิสระสามารถตัดสินปัญหาดังกล่าวและเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับประชาชนให้ได้³ และจะขาดเสียมิได้ ระบบการควบคุมการใช้อำนาจนี้ ความสำคัญจึงอยู่ที่การออกแบบระบบควบคุมการใช้อำนาจรัฐให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวมกับการคุ้มครองสิทธิเอกชน อันเป็นทางสายกลางที่ประเทศที่พัฒนาแล้วนิยมใช้ ระบบนี้ต้องมีความหลากหลายเพื่อให้สามารถครอบคลุมกิจกรรมของรัฐในทุกๆ ด้าน แต่ต้องไม่ซ้ำซ้อนมุ่งเสริมซึ่งกันและกัน ทั้งยังต้องเหมาะสมกับกิจกรรมของรัฐแต่ละประเภทด้วย มีความเป็นธรรมและหลักการที่ดี ตัวอย่างเช่น ศาลปกครอง ผู้ตรวจการรัฐสภา (Ombudsman) ฯลฯ

5. ในการนำแนวความคิดประชาธิปไตยมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อระบบการเมืองการปกครองนั้น ควรที่ประชาชนส่วนใหญ่จะต้องมุ่งเน้นให้ความสำคัญให้ครบถ้วนทั้งรูปแบบและ

³ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, "ระบบการควบคุมการใช้อำนาจของรัฐ," วารสารกฎหมายปกครอง 13 (13 สิงหาคม 2537) : 13.

เนื้อหาสาระ⁴ ของประชาธิปไตย อย่างให้ความสำคัญแก่รูปแบบจนขาดการพิจารณาในสาระของประชาธิปไตย มิฉะนั้นประชาธิปไตยในเมืองไทยก็คงจะไปได้ไม่ถึงไหน ต้องคิดอยู่เสมอว่า สาระกับรูปแบบต้องพยายามให้มาด้วยกันให้ได้ นอกจากนั้นประชาธิปไตยทั้งรูปแบบและสาระที่กล่าวถึงมานี้ นอกจากจะต้องยึดหลักการอันเป็นที่ยอมรับจนเกือบจะเป็นสากลแล้ว จะต้องพยายามให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยด้วย⁵

6. รัฐบาลในอนาคตจะต้องให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในทุกๆ ด้านภายใต้ขอบเขตของกฎหมายอย่างมีอิสระเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เสรีภาพของการแสดงออกทางความคิดเห็นต่อสาธารณะชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ หรือ เงื่อนไขที่จะขาดเสียมิได้⁶

7. ควรจะส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาตลาดการ เมืองไทยให้มีการแข่งขันอย่างสมบูรณ์มากขึ้น การเติบโตของพรรคการเมืองขนาดเล็ก รวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารสนเทศทางการเมือง เกี่ยวกับนักการเมืองและพรรคการเมือง ลดทอนและจัดการทุจริตและการฉ้อฉลในการเลือกตั้ง ตลอดจนลดทอนและจัดการแสวงหาส่วนเกินทางเศรษฐกิจโดยมิชอบของนักการเมืองและข้าราชการ

8. ให้ความสำคัญ สนับสนุน และส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการปกครองปัจจุบันในสาม เรื่องดังนี้ หนึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจทาง

⁴พระเทพเวที (ประยูร ฤทธิโย), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 44.

⁵โคทม อารียา, บทถนนสายประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : เซ็นเตอร์พับลิเคชัน, 2528), หน้า 12.

⁶เป็นคำอภิปรายในความตอนหนึ่งของ ศ.ดร.สมศักดิ์ ชูโต ในการสัมภาษณ์เรื่อง "การขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน" ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล วันที่ 23-24 พฤศจิกายน พ.ศ.2531.

ปกครองของรัฐ เช่นให้มีการใช้ระบบการไต่สวนสาธารณะ^๕ (Public hearings) ในการกำหนดทางเลือกของสังคม (Social choice) และมาตรการรับฟังอื่นๆ สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร โดยการเผยแพร่ข่าวสารสาธารณะ (Public information) ส่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมือง เช่นในพรรคการเมือง ในกระบวนการทางรัฐสภา สามารถมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม

9. ถึงเวลาแล้วที่บุคคลมีหน้าที่ เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาของไทย ควรที่จะปรับปรุงโครงสร้าง หรือสังคายนาระบบการศึกษาเสียที เพราะถ้าประเทศไทยมีการจัดระบบการศึกษาที่ดีมีคุณภาพแล้ว จะทำให้สามารถคลี่คลายหรือแก้ปัญหาเรื่องหลายๆ เรื่องในสังคมได้ อาทิ ปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาด้านการเมือง ปัญหาอาชญากรรมอันเนื่องมาจากพลเมืองที่เลวก่อความวุ่นวาย ความแตกต่างกันในด้านรายได้ ความแตกต่างทางด้านความคิดและจิตสำนึกในสังคม ลดช่องว่างทางสังคมในด้านต่างๆ ดังนั้นต้องทำการแก้ไขโดยใช้ระบบการศึกษา นอกจากนั้นจะพบได้ว่าระบบการเมืองไทยจะพัฒนาไปได้ เพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับการศึกษา เป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ความสนใจที่รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ให้ความสำคัญกับการปรับสภาพของมหาวิทยาลัย จึงเป็นแนวทางที่ควรจะมีการสานต่อในอนาคต^๖

10. ร่วมกันผลักดันให้มีการนำเอาแผนพัฒนาการเมืองมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่าง เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง ตลอดจนควรมีการจัดตั้งสภาพัฒนาการเมือง^๗ ขึ้นมา เพื่อที่จะมาเป็น องค์การรองรับและผลักดันแผนพัฒนาการเมืองให้ไปสู่จุดหมายปลายทางที่หวังไว้

^๕ดูรายละเอียดได้ใน แก้วसर อติโพธิ, การไต่สวนสาธารณะ : มาตรการยุติข้อขัดแย้งในงานจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม (กรุงเทพฯ : บริษัทพี.เพรส จำกัด, 2536), หน้า 3-61.

^๖ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 100 ปีแห่งการปฏิรูประบอบราชการ : วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 240.

^๗ซึ่งคณะอนุกรรมการจัดทำแผนพัฒนาการเมืองโดยมี ศ.ดร.กระมล ทองธรรมชาติ และคณะได้ เสนอแนวคิด เรื่องการจัดตั้งสภาพัฒนาการเมืองขึ้นมา.

11. รัฐบาลชุดต่อไป ตลอดจนผู้บริหารในระดับต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เมื่อจะกำหนดนโยบายหรือมีการบริหารงานใดๆ ก็ตาม ประเด็นของเรื่องสิ่งแวดล้อม สภาพทางนิเวศวิทยา จะต้องถูกหยิบยกมาพิจารณาประกอบกันไป เสมอในแง่ที่ว่าจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งสองสิ่งนี้ให้น้อยที่สุดหรือไม่มีผลกระทบเลยยิ่งดี ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบที่บานปลายไปสู่เรื่องของทางการเมือง^{๑๐} และเศรษฐกิจ^{๑๑} ฯลฯ และเพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมที่น่าอยู่อาศัย ปลอดภัยต่อมวลสมาชิกไปตราบนานเท่านาน

ข้อเสนอแนะประการต่างๆ ที่ได้เสนอดังปรากฏในข้างต้น อาจจะถูกเหมื่อนกับว่าเป็นแค่ "จินตนาการในทางเศรษฐกิจและการเมือง" ของผู้ศึกษาเท่านั้น ซึ่งที่จริงแล้วผู้ศึกษาก็มีได้ที่จะคาดหวังให้กลายเป็นแผนการ แผนพัฒนา หรือนโยบาย ตลอดจนหวังให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดนำไปปฏิบัติตามทั้งสิ้น เพียงแต่มุ่งชี้ให้เห็นเป็นแนวทาง พยายามทำความเข้าใจกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ให้ถูกต้องและตรงกับความเป็นจริงให้มากที่สุด เพื่อให้เห็นถึงสาเหตุของปัญหาจนนำไปสู่วิธีการแก้ปัญหา ก็น่าที่จะเกิดเป็นภาพปฏิรูปการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในสังคมโดยวิถีทางประชาธิปไตยได้ ทั้งนี้ ที่สำหรับประเทศด้อยพัฒนาแล้ว เป็นเพียงแค่อุดมคติที่ยากในการปฏิบัติให้เกิดผลจริงจัง^{๑๒} อย่างไรก็ตามข้อเสนอนี้ดังกล่าวจะเป็นแค่จินตนาการอีกต่อไปและจะเกิดขึ้นเป็นจริงได้หรือไม่ เพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความเห็นชอบและความเอาใจจริง เอาใจของผู้นั้นที่ยังพอมอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร

^{๑๐} เช่นงานที่ชี้ให้เห็นว่าสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับเรื่องความมั่นคงของรัฐ อ่าน ชัยอนันต์ สุ่มทวนิช และกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง : ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร (กรุงเทพฯ : บริษัท พี.เพรส จำกัด, 2535), หน้า 83-95.

^{๑๑} และความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยากับเศรษฐกิจ โปรดดู มั่น สวรรณ, นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ (กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2532), หน้า 1-200.

^{๑๒} ประหยัด หงษ์ทองคำ, การพัฒนาทางการเมืองโดยกระบวนการปกครองท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : นวัตกรรมทางพิมพ์, 2519), หน้า 109.

ใจ ต้องการเห็นการพัฒนาในทุกๆ ด้านเกิดขึ้นอย่าง เป็นจริงในบ้าน เมือง เป็นสำคัญเท่านั้น*

การศึกษาชั้นมัธยม เป็นความพยายามที่จะใช้แนวคิดไปประยุกต์ใช้กับกรณีศึกษา และ ศาสตร์กรณีศึกษามาปรับแนวคิดอีกทอดหนึ่ง เนื่องจากการศึกษา เรื่องบทบาทของรัฐบาล เป็นเรื่อง ที่ค่อนข้างใหญ่โตและกว้างขวาง ยากที่จะทำให้เกิดความกระชับรัดกุม การศึกษานี้จึงสามารถ เพียงแต่ให้แค่ข้อสรุป ข้อสังเกต และข้อ เสนอแนะแบบชั่วคราว เท่านั้น ซึ่งควรที่จะมีการสานต่อ ในอนาคต¹¹

โดยนัยของปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่เป็นผลพวงมาจากบทบาทของรัฐบาลนายอำมหิตในทุกๆ ด้านดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จึงเป็นการสะท้อนภาพรวมโดยสรุป ที่เป็นผลจากการศึกษาถึงบทบาทของรัฐบาลกับการเมืองไทย ในช่วง เวลาระหว่าง พ.ศ. 2534-2535 มีจุดเน้นที่เป็นประเด็นสำคัญของด้านที่ปรากฏชัด และมีความครอบคลุมในการตอบคำถามตามลักษณะของสภาพปัญหา และสมมติฐานของการศึกษาที่ผู้ศึกษาได้กำหนดขึ้น เพื่อ เป็นกรอบในการแสวงหาคำตอบที่แน่นอนว่าจะ เป็นการ เจาะด้าน เจาะห้วง เวลา และ เจาะกลุ่มบุคคล แต่ผลจากบทสรุปดังกล่าวส่งประโยชน์อย่างสำคัญต่อการสร้างสรรค์ความรู้

*ซึ่งก็เป็นเรื่องที่มีศึกษาในฐานะที่ได้ เสนอในประเด็นต่างๆ ไม่จำเป็นที่จะต้องรับผิดชอบ วิเคราะห์ วิจัย ประเมินถึงความเป็นไปได้แต่อย่างใดเลย ในแง่ที่ว่าจะมีใครสนใจ ไม่สนใจ ข้อเสนอแนะนี้ และจะนำไปปฏิบัติหรือไม่เพียงไร.

¹¹ เพราะจากผลของการศึกษาในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ยังมีปัญหาที่สมควรจะทำการศึกษาเพิ่มเติมอีกหลายเรื่อง เพื่อให้การศึกษานี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่นควรมีการศึกษา เรื่องบทบาทของรัฐบาลนายชวัน หลักกฏกับการเมืองไทย ซึ่งตอนนี้อยู่บ้างแล้วสนใจดู คณะกรรมการ ประมวลงานและกิจการของรัฐบาล, รัฐบาลในวิถีทางประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : บริษัท โรงพิมพ์กรุงเทพ 1984 จำกัด, 2536), หน้า 24-233.

ทางรัฐศาสตร์* โดยเฉพาะด้านวิวัฒนาการการ เมืองการปกครองไทยที่มีการพัฒนาอยู่อย่าง ต่อเนื่อง ระหว่างช่วงตอนของยุคสมัยแห่งรัฐบาลแต่ละชุดแต่ละยุคสมัย ซึ่งต่างก็ได้ฝากมรดกของ ร่องรอยประวัติศาสตร์การปกครองไว้กับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่ผิดแผกแตกต่างกันไป นายอานันท์และรัฐบาลของเขาทั้งสองสมัยก็จัด เป็นคนกลุ่มหนึ่งที่ได้เข้ามาสร้างแถมมทางประวัติ ศาสตร์ทางการเมืองการปกครอง ที่จะกลายเป็นมรดกตกทอดของระบบการเมืองไทย ดังที่ได้เสนอไว้ใน ส่วนของผลการศึกษานี้

ผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นช่วงระยะเวลาข้างหน้าอีกไม่ไกลนี้ อาจจะได้ถือว่าเป็นช่วง หัว เลี้ยวหัวต่ออันสำคัญยิ่งของสังคมไทย ซึ่ง เป็นช่วงที่เราจะต้อง เผชิญกับปัญหาใหม่ๆ ของยุคสมัย ทำนอง เดียวกับการ เปลี่ยนผ่านที่วิกฤตและ เข้มข้นช่วงรัชสมัยพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 อาจเรียกได้ว่าเป็น "จุด เปลี่ยนแห่งยุคสมัย" ครั้งใหญ่ คือ เป็นจุด เปลี่ยนจากยุคสมัยหนึ่งมา เป็น อีกยุคสมัยหนึ่ง นั่นก็หมายถึงว่าสังคมไทยของเราจากที่เคยอยู่ในช่วงของสังคมก่อนทันสมัย (Pre-modern society) กำลังจะก้าวเข้าไปสู่สังคมสมัยใหม่ (Modern Society) และ จากจุด เปลี่ยนที่สำคัญนี้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คนไทยควรจะเตรียม "วิสัยทัศน์" (vision) ให้พร้อมและแน่นอนกว่าในยุคนั้น การเมืองที่เราอยากเห็นคือ การเมืองที่เป็น เรื่องของทุกคน

*อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าการศึกษาชั้นนี้ จะสามารถสะท้อนแง่มุมในบทบาทของรัฐบาลนายอานันท์ที่เป็นรายละเอียดอย่างทั้งหมดในทุกด้านที่เกิดขึ้นขณะนั้น แต่จะเป็น การศึกษาที่จำกัดอยู่ภายใต้กรอบของจุด เห็นและ เจตนาของการจัดระบบความสัมพันธ์ตามที่ได้ เคยระบุไว้ในการศึกษาเป็นหลัก นอกจากนี้ถ้าหากว่าการศึกษาในชั้นนี้ มีความเห็น บท วิเคราะห์ ผลการศึกษา หรือส่วนอื่นใดที่ไปทำให้บุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรใดก็ตามเกิดความ ไม่พอใจ ผู้ศึกษาก็ต้องกราบขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมิใช่เป็นเจตนาหลัก หรือจุด ประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความไม่พอใจดังกล่าว เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏในงานชิ้นนี้อาจจะผิด หรืออาจจะถูกก็ได้ แต่ผู้ศึกษาคิดว่าโอกาสนี้ ค่อนข้างจะเป็นโอกาสสุดท้ายอันริบหรี่ที่ "คนไทย" ที่มีจิตสำนึกที่ที่จะต้องมาช่วยกันคิด เพื่อหาทางออกให้กับปัญหาที่ประเทศกำลัง เผชิญอยู่.

ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งและมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา ทุกคนจึงต้องร่วมกันแก้ปัญหา” เพื่อการก้าวเดินต่อไปข้างหน้าอย่างมั่นคงของประเทศไทย¹² ในยุคของระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนทุกคนจะได้ เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

ศูนย์วิทยทรัพยากร

¹² เป็นคำกล่าวของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรี และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของรัฐบาลนายชวน หลีกภัย) ในการปาฐกถาพิเศษเรื่อง "การเมืองไทยในทัศนะของคนรุ่นใหม่ : Government not as usual" จัดโดยศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับบริษัทเพอร์ดีเพอร์ดี เพอร์เฟค จำกัด มหาชน) เมื่อวันที่ 27 มี.ค. 2538 ณ ห้องประชุม 270 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

¹² อนุพล บุญยพิพัฒน์, "การเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ รูปแบบจะนำไปสู่สาระได้จริงหรือ", เนชั่นสุดสัปดาห์ 3 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2538) : 36-37.